

การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทัศนศึกษา
หลังสถานการณ์โควิด-19 พื้นที่อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม*
MANAGEMENT OF LOCAL WISDOM TO PROMOTE FIELD TRIP
TOURISM AFTER COVID-19 IN SAM PHRAM DISTRICT, NAKHON
PATHOM PROVINCE

นิภาวรรณ เจริญลักษณ์

Nipawan Charoenlak

เนตรตะวัน โสมนาม

Nettawan Somnam

ภาณิกานต์ คงนันทะ

Panikarn Khongnantha

มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง

Muban Chombueng Rajaphat University, Thailand

วงศ์สิริ เรืองศรี

Wongsiri Rueangsri

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

Suratthani Rajabhat University, Thailand

เริงวิชญ์ นิลโคตร

Reongwit Nilkote

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

Rambhai Barni Rajabhat University, Thailand

E-mail: ncharoenlak@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการจัดการ
ท่องเที่ยวทัศนศึกษาหลังสถานการณ์โควิด-19 ในพื้นที่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม และ

*Received 26 December 2022; Revised 31 December 2022; Accepted 31 December 2022

2) พัฒนาข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทัศนศึกษาหลังสถานการณ์โควิด -19 เป็นวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารเครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่ม เลือกตัวอย่างแบบเจาะจง กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ 1) หัวหน้าศูนย์เรียนรู้ จำนวน 5 คน 2) ประธานชุมชน จำนวน 10 คน 3) ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 5 และ 4) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม 4 คน จำนวนทั้งสิ้น 24 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ตรวจสอบข้อมูลด้วยเทคนิคสามเส้า และนำเสนอเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการจัดการท่องเที่ยวทัศนศึกษา ประกอบด้วย 1.1) ภูมิปัญญาด้านคติ ความคิด ความเชื่อทางศาสนา 1.2) ศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี 1.3) การประกอบอาชีพในท้องถิ่น และ 1.4) แนวคิดหลักปฏิบัติ หรือเทคโนโลยีชาวบ้าน และ 2) พัฒนาข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทัศนศึกษาหลังสถานการณ์โควิด -19 ประกอบด้วย 2.1) พัฒนารฐานข้อมูลการท่องเที่ยวในพื้นที่เป็นระบบและเป็นปัจจุบัน 2.2) ส่งเสริมกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ 2.3) จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ที่ทันสมัย 2.4) สร้างมาตรฐานความปลอดภัยเพื่อสร้างความมั่นใจนักท่องเที่ยว 2.5) พัฒนาความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาคู่มือ และ 2.6) หน่วยงานท้องถิ่นสนับสนุนกิจกรรมท่องเที่ยวทุกพื้นที่ ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นต้นทุนที่ดีของชุมชนสามารถพัฒนาแบบบูรณาการเพื่อเป็นการศึกษาไปพร้อม ๆ กัน และสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับชุมชนและนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาศึกษา

คำสำคัญ: การจัดการภูมิปัญญา, การท่องเที่ยวทัศนศึกษาและศาสนา, สถานการณ์โควิด -19

Abstract

This research article aims: 1) to study local wisdom for field trip tourism management in the area of Sampran District, Nakhon Pathom Province, and 2) to develop a proposal for a guideline of local wisdom management to promote field trip tourism after the COVID- 19 situation. The study was qualitative research by documentary data analysis with in-depth interview and focus group discussion. Data were selected by choosing a specific sample key informant such as 1) the

head of the learning center, 5 people 2) the community president, 10 people 3) the village sage, 5 people and 4) the stakeholders in Sam Phran district, Nakhon Pathom province, 4 people, totaling 24 people. This research used content analysis and overview summarize tools. The research was found that: 1. Local wisdom for organizing excursions consists of 1) Wisdom in concepts, ideas, religious beliefs, 2) Arts, culture and traditions, 3) Local occupations, and 4) Concepts, practices or local technologies. And 2. Develop proposals for ways to manage local wisdom in promoting Field Trip Tourism after -COVID-19, comprising 2.1) Develop a systematic and up-to-date database of tourism in the area, 2.2) Promote community tourism groups to cover all areas, 2.3) Establish public relations with modern media, 1.4) Establish safety standards to reassure tourists, 1.5) Develop partnerships with educational institutions to develop manuals, and 1.6) Local authorities support tourism activities in all areas. The results reflect the way local wisdom is developed, which is a good idea for the community to be developed simultaneously and creates lifelong learning for the community and visitors.

Keywords: Local Wisdom Management, Field Trip Tourism, COVID-19

บทนำ

การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 ส่งผลให้ภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง จำนวนนักท่องเที่ยวลดลงมาก และผันผวนตามสถานการณ์การแพร่ระบาดและมาตรการของภาครัฐ โดยเฉพาะช่วงล็อกดาวน์ที่จำกัดการเดินทางทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ หลังสถานการณ์เริ่มบรรเทาลงและวิถีชีวิตเริ่มเข้าสู่ปกติ ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีมาตรการกระตุ้นการท่องเที่ยวในประเทศ ส่งผลให้ในครั้งแรกของปี 2565 จำนวนนักท่องเที่ยวชาวไทยกลับมาอยู่ที่ประมาณ 93 ล้านคน หรือ 40% ของช่วงก่อนโควิด -19 ขณะที่นักท่องเที่ยวต่างชาติ ประมาณ 2 ล้านคน หรือราว 5% ของช่วงก่อนโควิด -19 (ณัฐอร เบญจปฐมรงค์ และชุตিকা เกียรติเรืองไกร, 2565) พื้นที่อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม เป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้กับกรุงเทพมหานคร ก่อนการเกิด

สถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด -19 นับว่าเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ระหว่างการเกิดการแพร่ระบาดได้มีการดำเนินการตามมาตรฐานทางสาธารณสุขอย่างเคร่งครัด รวมถึงหลังสถานการณ์โควิด-19 ได้มีการประชาสัมพันธ์และดำเนินการตามมาตรฐานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวยังนับว่าเป็นอุตสาหกรรมด้านการบริหารที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยทุกระดับ รวมถึงธุรกิจที่เกี่ยวข้องยังมีแนวโน้มที่จะเติบโตอย่างต่อเนื่อง ต้นทุนที่สำคัญคือทำเลและที่ตั้งของประเทศไทยที่เหมาะสม เป็นศูนย์กลางด้านการคมนาคมระหว่างประเทศที่สะดวก ปลอดภัย รวมถึงวัฒนธรรมพื้นฐานของสังคมไทยที่เสมือนเป็นสนับสนุนและแรงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวต่างประเทศมีความสนใจที่จะเดินทางเข้ามาในประเทศไทยอีกด้วย ในด้านความหลากหลายของทรัพยากรท่องเที่ยวอัตลักษณ์ความเป็นไทยและความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของคนไทย การมีอัยยาศัยไมตรีของคนไทยที่เป็นมิตรต่อผู้ได้สัมผัส สอดรับกับข้อมูล พ.ศ. 2558 รายงานของ World Economic Forum: WEF ได้มีการจัดอันดับขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยซึ่งปรากฏอยู่ในอันดับที่ 35 จาก 141 ของประเทศทั่วโลก และการท่องเที่ยวของประเทศไทยยังได้รับการคัดเลือกให้เป็นที่สุดด้านการท่องเที่ยวของโลก ในการจัดอันดับระดับนานาชาติ ได้แก่ กรุงเทพมหานคร ได้รับเลือกเป็นเมืองท่องเที่ยวที่ดีที่สุดภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ในปี 2558 โดย Master Card รางวัลชายหาดที่ดีที่สุดของเอเชีย ในปี 2558 โดยได้รับรางวัลจาก World Travel Awards รางวัลประเทศท่องเที่ยวที่ดีที่สุด ในด้านการท่องเที่ยวครอบครัว การท่องเที่ยวเชิงพักผ่อนสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อการวิภา ในปี 2557 รางวัลสถานที่เพื่อการประชุมและจัดงานยอดเยี่ยมจาก TTG Travel Awards ในปี 2557 และประเทศไทยได้รับรางวัลด้านการท่องเที่ยว Grand Travel Award จากนิตยสาร Travel News นิตยสารธุรกิจท่องเที่ยวชื่อดังจากภูมิภาคแอฟริกาใต้ ในปี 2554 ติดต่อกันเป็นเวลา 9 ปี เนื่องจากความมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความหลากหลายของสถานที่ท่องเที่ยว (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2560) ทั้งหมดเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพและต้นทุนที่ดีของประเทศที่จะพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้มีความเติบโตขึ้น และเป็นฐานที่ดีของการพัฒนาประเทศสู่มิติอื่น ๆ อีกด้วย

จังหวัดนครปฐมเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคกลางด้านตะวันตกมีพื้นที่ 2,168.327 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,355,204 ไร่ เท่ากับร้อยละ 0.42 ของประเทศ และมีพื้นที่เป็นอันดับที่ 62

ของประเทศ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปตามเส้นทางถนนเพชรเกษม 56 กิโลเมตร ด้านการปกครอง แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ 106 ตำบล 930 หมู่บ้าน สำหรับการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลนคร 1 แห่ง เทศบาลเมือง 5 แห่ง เทศบาลตำบล 20 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 90 แห่ง ด้วยบริบทของพื้นที่ที่เป็นจังหวัดปริมณฑล ส่งผลให้การคมนาคม ความเจริญต่างๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว รวมถึงศักยภาพการท่องเที่ยวที่มีการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่หลากหลาย มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เช่น Woodland Museum & Resort คลองมหาสวัสดิ์ เจษฎาเทคนิคมิวเซียม เป็นต้น (คณะเทคนิคการแพทย์, 2562) ส่วนในพื้นที่อำเภอสามพรานซึ่งเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ท่องเที่ยวจำนวนมาก ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ธรรมชาติ สถานศึกษา รวมถึงประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะคำขวัญประจำอำเภอที่ได้บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของอำเภอเป็นอย่างดีว่า “เมืองสามนัยพราน พุทธสถานวัดไร่ขิง งามยิ่งสวนสามพราน ถิ่นฐานผลไม้ น้ำใจงดงาม ลือนามตลาดดอนหวาย เกรียงไกรนายร้อยสามพราน ประกวตราชินีช้าง” ปี 2564 ในช่วงเดือนมกราคม มีนักท่องเที่ยวชาวไทยเดินทางท่องเที่ยวประมาณ 4.51 ล้านคนต่อครั้ง มีการหดตัวร้อยละ 63.74 สร้างรายได้ประมาณ 2.32 หมื่นล้านบาท หดตัวร้อยละ 75.25 เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเวลาดังกล่าวของปี 2563 การท่องเที่ยวมีการฟื้นตัวอย่างชัดเจน แต่ยังคงอยู่ในอัตราต่ำ ในส่วนของจังหวัดนครปฐมในสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด - 19 พบว่าไตรมาสที่ 4 ปี 2563 มีผู้เยี่ยมเยือนรวม 624,864 คน ทั้งหมดเป็นชาวไทย เทียบสถิติมีอัตราการลดลงร้อยละ 45.78 จากการลดลงของนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยผู้เยี่ยมเยือนมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยคนละ 1,304.68 บาท/วัน ก่อให้เกิดรายได้แก่จังหวัดจำนวน 966.41 ล้านบาท ลดลงร้อยละ 49.46 จากช่วงเดียวกันของปีที่ผ่านมา สำหรับสถานการณ์การเข้าพักในสถานที่พักแรมไตรมาสที่ 4 ปี 2563 โดยภาพรวมมีสถานพักแรม 85 แห่ง ห้องพัก 4,386 ห้อง มีอัตราการเข้าพักร้อยละ 39.72 และมีจำนวนผู้เข้าพัก 198,981 คน ผู้เข้าพักเกือบทั้งหมดเป็นชาวไทย และเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเวลาดังกล่าวของปีที่ผ่านมาจำนวนผู้เข้าพักลดลงร้อยละ 38.12 (สำนักงานจังหวัดนครปฐม, 2565) นอกจากนี้แล้วยังพบว่าแนวโน้มการคาดการณ์ในอนาคตปัจจัยที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของจังหวัด (Income Driver) ได้แก่ จำนวนนักท่องเที่ยว ราคาสินค้าเกษตร การผลิตภาคอุตสาหกรรม และการใช้จ่ายภาครัฐ ยังถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งต้นทุน (Capital Accumulation) ที่หนุนเสริมให้

เศรษฐกิจขับเคลื่อนไปด้วยดี ประกอบด้วย การมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม สถานศึกษาระดับอุดมศึกษา สถานพยาบาล ห้างสรรพสินค้า และสถานี่ขนส่ง รวมถึงแนวโน้มที่จะเกิดทุนให้กับจังหวัด เช่น โครงการมอเตอร์เวย์ บางใหญ่ - กาญจนบุรี โครงการรถไฟฟ้ารางคู่ นครปฐม-ชะอำ และโครงการสนามบินนครปฐม เป็นต้น (สำนักงานจังหวัดนครปฐม, 2565)

จากข้อมูลข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า “อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว” หลังสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 ยังมีแนวโน้มที่จะเติบโตและพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่องตามความต้องการของประชาชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพร้อมพัฒนาศักยภาพตามวิสัยทัศน์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ.2579 ที่ว่า “ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพชั้นนำของโลกที่เติบโตอย่างมีคุณภาพบนพื้นฐานความเป็นไทยเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และกระจายรายได้สู่ประชาชนทุกภาคส่วนอย่างยั่งยืน” จากสภาพปัญหาและความสำคัญดังกล่าว จึงทำให้คณะผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญและสนใจในศึกษาเรื่องการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทัศนศึกษาภายหลังสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 พื้นที่อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นพื้นที่อำเภอชายขอบติดกับกรุงเทพมหานคร เป็นพื้นที่อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ของจังหวัด และเป็นพื้นที่ต้นทุนทางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เอื้อต่อการศึกษาตามวัตถุประสงค์ โดยคณะผู้วิจัยมุ่งหวังว่าการศึกษาครั้งนี้จะเป็นสารสนเทศให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้นำไปประยุกต์ใช้สำหรับกรโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนให้ดีขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการจัดการท่องเที่ยวทัศนศึกษาในพื้นที่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อพัฒนาข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทัศนศึกษาหลังสถานการณ์โควิด -19

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัย ตามขั้นตอน ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีขอบเขตการวิจัย ได้แก่ 1) ด้านพื้นที่ เป็นการศึกษาพื้นที่ อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม 2) ด้านเนื้อหา มุ่งเน้นศึกษาการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวทัศนศึกษา และการพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นแนวทางสำหรับการเก็บข้อมูล และเป็นแนวทางการวิเคราะห์ ทั้งนี้ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับข้อมูลและปรากฏการณ์ตามความเป็นจริงและวิเคราะห์ข้อมูลโดยให้ความสำคัญกับข้อมูลภาคสนามที่เป็นจริง

2. ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประชากร ได้แก่ ประชาชนในพื้นที่ 16 ตำบล จาก 137 หมู่บ้าน ของอำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key performance) แบบเจาะจง (Purposive Sampling) ให้ตรงตามหลักเกณฑ์หรือจุดมุ่งหมายมีเกณฑ์การเลือก (Criterion Sampling) คือ เป็นผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่อย่างน้อย 5 ปี มีประสบการณ์ในการทำงานด้านพัฒนาชุมชนอย่างน้อย 3 ปี และเป็นผู้ยินดีให้ข้อมูลตลอดการดำเนินการวิจัย ซึ่งยินดีอนุเคราะห์ให้ข้อมูลเป็นอย่างดี มีจำนวนทั้งสิ้น 24 คน จาก 4 กลุ่มหลัก คือ 1) หัวหน้าศูนย์เรียนรู้ 2) ประธานชุมชน 3) ปราชญ์ชาวบ้าน และ 4) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม แบ่งตามวิธีการเก็บข้อมูล คือ การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน 16 คน และผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน 8 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) โดยแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ 1) ข้อมูลพื้นฐาน บริบท และต้นทุนทางภูมิปัญญาของชุมชน 2) การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) แนวทางการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อยกระดับเป็นแหล่งท่องเที่ยวทัศนศึกษา และ 4) ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยคณะผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บแบบสัมภาษณ์ด้วยตนเอง แบ่งวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ทั้งด้านการสังเกตการณ์พื้นที่ การระบุผู้ให้ข้อมูลสำคัญและขอเชิญเป็นผู้ให้ข้อมูลในการศึกษา ระยะที่ 2 เป็นการลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยใช้เครื่องมือการศึกษา และระยะที่ 3 การลงพื้นที่เพื่อคืนข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลเพื่อให้เนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตรวจสอบด้วยเทคนิคสามเส้า (Triangulation) ในรูปแบบพรรณนา และสรุปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการศึกษาพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการจัดการท่องเที่ยวทัศนศึกษาในพื้นที่ อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม จากการศึกษาพบว่า

1.1 สภาพบริบททั่วไปของอำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม ด้านประวัติศาสตร์ชุมชนชื่อ “สามพราณ” เป็นที่มาจากสภาพบริบทดั้งเดิมของพื้นที่ที่อาณาบริเวณเดิมเป็นป่ารกชัฏ และเป็นแหล่งที่อยู่ของสัตว์ป่านานาชนิดเป็นจำนวนมาก และเป็นที่อยู่ของช้างโขลงใหญ่ด้วย เส้นทางการสัญจรหากินของช้างโขลงได้แปรสภาพเป็นเส้นทางน้ำและลำคลอง จนปรากฏชื่อว่า “คลองบางช้าง” และเป็นที่ตั้งของตำบล “บางช้าง” ตามตำนานท้องถิ่นได้กล่าวถึงโขลงช้างที่หากินในบริเวณเขตบางช้าง หัวหน้าโขลงช้างเกิดตกมัน ดุร้ายมาก และได้ออกอาละวาดทำลายพืชพันธุ์ของชุมชนในพื้นที่โดยรอบ และได้มีนายพราณ จำนวน 3 คน ได้มาทำการปราบช้างตกมันเชือกนั้นได้สำเร็จ ชื่อ “สามพราณ” เป็นชื่อจากตำนานและสืบทอดเป็นมาเป็น “อำเภอสามพราณ” จนถึงปัจจุบัน ในปัจจุบันแบ่งการปกครองออกเป็น 16 ตำบล 137 หมู่บ้าน เป็นอำเภอที่มีประชากรมากรองจากอำเภอเมือง ในด้านสภาพพื้นที่สามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือเขตพื้นที่เมือง (Built-up) คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 20% ของอำเภอ และสัดส่วนของพื้นที่เกษตรกรรมประมาณ 80% ของพื้นที่ทั้งหมด นอกจากนี้แล้วในส่วนเขตพื้นที่เมืองส่วนมากจะเป็นพื้นที่ที่ปัก และพื้นที่อุตสาหกรรมประมาณร้อยละ 30% ของพื้นที่เมือง โดยบริบทของพื้นที่แล้วอำเภอสามพราณจังหวัดนครปฐมจะเป็นพื้นที่คาบเกี่ยวกับความเป็นเมือง (Urbanization) อันเป็นผลสืบเนื่องจากการเป็นเมืองชายขอบที่คาบเกี่ยวกับเมืองอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ เช่น พื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร กรุงเทพมหานคร และพื้นที่จังหวัดราชบุรี อีกทั้งการคมนาคมที่มีความสะดวกส่งผลให้เกิดการขยายตัวของเมืองเป็นไปอย่างรวดเร็ว การเคลื่อนย้ายของประชากรแรงงานที่เข้าสู่พื้นที่อุตสาหกรรมโดยรอบ และในส่วนเขตพื้นที่ความเป็นกึ่งเมืองกึ่งชนบท (Semi-Urban, Semi-Rural Society) กล่าวคือ พื้นที่ส่วนมากยังมีวิถีเกษตรกรรมดั้งเดิม และหลายพื้นที่ยังมีความสัมพันธ์ในลักษณะ

สังคมเครือญาติ มีการพึ่งพาอาศัยแบบเครือญาติโดยเฉพาะในพื้นที่ที่ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรม พื้นที่เกษตรกรรมของของอำเภอสามพรานร้อยละ 70% จะเป็นพื้นที่ทำสวนซึ่งโดยบริบทของสภาพพื้นที่แล้วจะเอื้อต่อการทำสวนโดยเฉพาะสวนผลไม้ต่างๆ ที่เป็นผลไม้มีชื่อเสียงของอำเภอคือ ส้มโอ และมะพร้าว พื้นที่อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐมช่วงระยะเวลา 30 ปีที่ผ่านมามีการขยายตัวของความเป็นชุมชนเมืองอย่างกว้างโดยเฉพาะอย่างยิ่งเส้นทางพื้นที่รอบๆ ถนนเพชรเกษมที่เชื่อมระหว่างอำเภออ้อมน้อยไปถึงอำเภอนครชัยศรีได้เป็นถนนสายหลักที่นำความเจริญมาให้กับพื้นที่ชุมชนโดยรอบ และสอดคล้องกับนโยบายของภาครัฐที่กระจายความเจริญจากเมืองหลักสู่เมืองรองโดยเฉพาะการขยายฐานหลักภาคอุตสาหกรรมสู่บริเวณชานเมืองของกรุงเทพมหานคร ผลสืบเนื่องดังกล่าวได้ทำให้พื้นที่อำเภอสามพราน และหลายๆ พื้นที่ในจังหวัดนครปฐมมีความเจริญทางโครงสร้างพื้นฐานอย่างก้าวกระโดดประชากรในพื้นที่เพิ่มจำนวนอย่างต่อเนื่อง ดังการสนทนากลุ่ม “สมัยเด็กๆ ยังเป็นทุ่งนาอยู่เลย ยังเป็นทุ่งนาข้ามไปรอรถไฟจี่รายจะเข้ากรุงเทพฯ ตอนนี้เจริญไปหมด ถนนหนทางเปลี่ยนไปหมด ถนนหนทาง รถ บ้าน คนเต็มไปหมด” (สนทนากลุ่ม, 20 เมษายน 2564) อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีความเจริญทางโครงสร้างพื้นฐาน การขยายตัวของเมือง การเกิดขึ้นของโรงงานภาคอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในพื้นที่ แต่ในพื้นที่เกษตรกรรมหรือพื้นที่ชุมชนที่มีความเป็นชุมชนเช่น วัดท่าพุท วัดไร่ขิง วัดบางช้างเหนือ วัดบางช้างใต้ วัดดอนหวาย เป็นต้น ชุมชนโดยรอบแม้จะมีการขยายตัวและมีประชาชนต่างถิ่นเข้ามาทำงานและเกิดหมู่บ้านจัดสรรใหม่ๆ โดยรอบแต่ก็ยังปรากฏความเป็นสังคมแบบเครือญาติและแบบแผนการดำเนินชีวิตที่อิงสังคมและวัฒนธรรมเดิมหลงเหลืออยู่ เช่น รูปแบบการทำสวนส้มโอซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเฉพาะศาสนสถานที่สำคัญคือ วัดไร่ขิงที่เป็นศูนย์กลางทางศาสนาและศรัทธา เป็นต้น ดังการสัมภาษณ์ “ถ้าเป็นรุ่น 60 หรือ 65 ขึ้นยังคงกันได้ว่าเป็นคนบ้านไหน มีญาติพี่น้องกี่คน สวนจะติดๆ กัน แต่รุ่นหลังๆ จะไม่ค่อยรู้จัก เขาจะเรียนหนังสือกันเยอะ ไม่ทำสวนกันแล้ว” (สัมภาษณ์เชิงลึก, 20 เมษายน 2564) นอกจากนี้ยังมีชุมชนที่เป็นภาคเกษตรกรรมที่ยังคงรักษาอาชีพหลักของครอบครัวจนถึงปัจจุบัน ดังการสัมภาษณ์เชิงลึก

1.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่น: ความเป็นชุมชนที่สอดคล้องกับการท่องเที่ยวทัศนศึกษา ภาพรวมของพื้นที่จังหวัดนครปฐมเป็นจังหวัดบริเวณชานเมืองของกรุงเทพมหานครที่มีประวัติศาสตร์และพัฒนาการทางด้านสังคมและวัฒนธรรมคู่ขนานกับประวัติศาสตร์ชาติไทยดังนั้นจึงเป็น

จังหวัดที่มีต้นทุนด้านมรดกวัฒนธรรม โบราณคดี นอกจากนี้ยังมีด้านภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม และวิถีการดำเนินชีวิตแต่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งหมดเป็นทุนศักยภาพที่สามารถพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างแรงจูงใจและดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาในจังหวัดได้ ในส่วนของพื้นที่อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐมจากการศึกษาพบว่าสามารถแบ่งกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นๆ ได้ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ด้านคติ ความคิด ความเชื่อ ความเชื่อทางศาสนา *ก่อนสถานการณ์การแพร่ระบาด โควิด -19* พื้นที่บริเวณอำเภอสามพรานมีวัดที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ เป็นแหล่งท่องเที่ยว และเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนิกชนทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาแวะเยือน และท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก รวมถึงวัดหลายแห่งได้กลายเป็นแหล่งแสดงสินค้าสร้างรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่ ส่งผลให้เกิดรายได้หมุนเวียน นอกจากนี้แล้ววัดยังเป็นศูนย์กลางทางการศึกษา สาธารณสุข และศูนย์กลางการปกครองระดับพื้นที่และระดับประเทศ วัดที่มีชื่อเสียงและดึงดูดนักท่องเที่ยว ที่สำคัญได้แก่ “วัดไร่ขิง” ซึ่งมีหลวงพ่อวัดไร่ขิง (พระพุทธรูปปางมารวิชัย) เป็นศูนย์กลางศรัทธาของประชาชน “วัดบางช้างเหนือ” ตั้งอยู่บนพื้นที่ตำบลคลองใหม่ เป็นศูนย์กลางประเพณีและกิจกรรมของชุมชนต่างๆ “วัดสามพราน” ที่มีศิลปวัฒนธรรมแบบผสมผสานระหว่างวิถีพุทธและวัฒนธรรมจีน “วัดท่าพุท” แหล่งชุมชนดั้งเดิมตั้งแต่สมัยอยุธยาที่ยังคงวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิมและมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือของชุมชนคือ “พระจุฬามณีเจดีย์” และอดีตเจ้าอาวาสผู้ก่อตั้งวัดมาตั้งแต่อดีต เป็นต้น วัดในพื้นที่อำเภอสามพรานนอกจากจะเป็นศูนย์กลางศรัทธาการทำบุญตามวิถีพุทธแล้วยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ส่งผลให้เกิดอาชีพ สร้างรายได้ มีการพัฒนาสถานที่อย่างต่อเนื่องเพื่อรองรับประชาชนที่เดินทางมาอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม *ระหว่างสถานการณ์โควิด -19* ทางคณะกรรมการและคณะสงฆ์คณะสงฆ์ คณะกรรมการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในแต่ละแห่งได้ตระหนักถึงความสำคัญการดูแลสุขภาพ ได้มีการประชาสัมพันธ์และสร้างมาตรฐานเพื่อรองรับความปลอดภัย ซึ่งทำให้ประชาชนที่เดินทางได้ตระหนักในความปลอดภัยและดูแลตนเองระหว่างการเดินทาง รวมถึงปัจจุบัน หลังสถานการณ์โควิด -19 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็ยังมีการประชาสัมพันธ์ในการดูแลตนเองตามมาตรการสาธารณสุข

กลุ่มที่ 2 ศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี จากการศึกษาพบว่า ก่อนสถานการณ์โควิด -19 มิติด้านศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีที่สามารถสร้างแรงจูงใจให้กับนักท่องเที่ยวที่สำคัญๆ ได้แก่ “ตลาดน้ำดอนหวาย” ตลาดชุมชน

ริมแม่น้ำท่าจีนที่พัฒนาเป็นตลาดที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ เป็นศูนย์รวมอาหารพื้นที่และของชุมชน “สวนสามพราน” หรือ “โรสการ์เดน ริเวอร์ไซด์” เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการนันทนาการประจำปี 2551 จุดเด่นที่สำคัญ คือ หมู่บ้านทรงไทย มีกิจกรรมที่ตั้งอยู่บนวิถีไทย 12 กิจกรรม เป็นทั้งแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถร่วมกิจกรรมฝึกปฏิบัติ ซึ่งเป็นโซนจัดกิจกรรมวิถีไทย 12 อย่าง ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ และลงมือทำจริง เช่น ดนตรีไทย รำไทย ร้อยพวงมาลัย แกะสลักผลไม้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังไม่ตลาดอาหารสุขภาพคือ “ตลาดสุขใจ” ซึ่งเป็นศูนย์รวมสินค้าเกษตรอินทรีย์ และอาหารแปรรูปจากเกษตรกรอินทรีย์ ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว และ “ลานแสดงช้างและฟาร์มจระเข้สามพราน” เป็นแหล่งท่องเที่ยวและเสมือนเป็นแหล่งเรียนรู้แหล่งเพาะพันธุ์จระเข้อย่างครบวงจร และเป็นแหล่งอนุรักษ์ช้างไทยเพื่อแสดงให้นักท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวชม จุดเด่นคือการแสดงช้างประกอบแสงสีเสียง การจำลองยุทธหัตถี และประเพณีคล้องช้าง เป็นต้น กลุ่มศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีจะเป็นทั้งรูปแบบที่เป็นวิถีดั้งเดิม และการออกแบบและเสริมกระบวนการเพื่อรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน ระหว่างสถานการณ์โควิด - 19 หลายพื้นที่ได้มีการงดกิจกรรมโดยปริยาย และหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด - 19 ได้ยังคงมีการประชาสัมพันธ์และรณรงค์ตามมาตรการการดูแลสุขภาพทางสาธารณสุข

กลุ่มที่ 3 การประกอบอาชีพในท้องถิ่น บริบทและพัฒนาการอาชีพดั้งเดิมพื้นฐานของชุมชนในพื้นที่อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐมส่วนมากประกอบอาชีพหลัก คือ เกษตรกรรม พืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ฝรั่ง มะนาว ชมพู่ มะพร้าว น้ำหอม และกล้วยไม้ สวนอาชีพรองที่ชุมชนคือการค้าขายและรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่รอบๆ ของอำเภอสามพราน อาชีพที่โดดเด่นและเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่คือ “การทำสวนส้มโอ” โดยเฉพาะพื้นที่ตำบลบางเตย เป็นพื้นที่ผลิตส้มโอเพื่อส่งออกต่างประเทศประมาณ 5,000 ไร่ นอกจากนี้แล้วยังมีการทำพืชเศรษฐกิจเสริมดั้งเดิม เช่น การปลูกขนุน การปลูกหมาก เป็นต้น ซึ่งยังเป็นอาชีพรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่ ก่อนการแพร่ระบาดโควิด -19 มีนักท่องเที่ยวเข้ามาศึกษาทั้งในรูปแบบการท่องเที่ยวแบบครอบครัว นักศึกษา และประชาชนทั่วไป ช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดได้มีการงดการท่องเที่ยวในพื้นที่ จนถึงช่วงหลังสถานการณ์โควิด - 19 ได้มีการรณรงค์เพื่อฟื้นฟูการท่องเที่ยวอีกครั้ง

กลุ่มที่ 4 แนวคิด หลักปฏิบัติ หรือเทคโนโลยีชาวบ้าน จากการศึกษาพบว่าในพื้นที่อำเภอสามพรานได้มีการประยุกต์วิธีการประกอบอาชีพดั้งเดิมโดยเชื่อมโยงกับเทคโนโลยีทางเกษตรใหม่ๆ เช่น การเลี้ยงปลาสาวยงาม การปลูกผักปลอดสาร การปลูกพืชแบบผสมผสาน การปลูกไม้ดอกไม้ประดับ การสานเสื่อเตย เป็นต้น

2. ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทัศนศึกษาหลังสถานการณ์โควิด - 19 จากการศึกษาพบข้อเสนอแนะ ดังนี้

2.1 พัฒนาระบบข้อมูลด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างเป็นระบบและเป็นปัจจุบัน เนื่องจากสถานการณ์ของแต่ละพื้นที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่น ข้อมูลพื้นฐานของประชากร การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ประเพณีงานบุญประจำปีของวัด การท่องเที่ยวในสวน เป็นต้น ทั้งที่เป็นต้นทุนเดิม และกิจกรรมที่สร้างสรรค์ตามความต้องการของนักท่องเที่ยวใหม่ๆ หน่วยงานท้องถิ่น สถานศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการพัฒนาข้อมูลอยู่เสมอๆ เพื่อสื่อสารและประชาสัมพันธ์ให้กับนักท่องเที่ยวได้ทราบข้อมูลรวมถึงช่องทางการติดต่อ

2.2 ส่งเสริมกลุ่มการท่องเที่ยวของชุมชนให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ ความยั่งยืนของกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนขึ้นอยู่กับความต้องการของชุมชน การรับรู้และเข้าใจถึงความต้องการและความจำเป็นของชุมชนจึงเป็นปัจจัยสำคัญเริ่มต้นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทัศนศึกษาจากนั้นหาเจ้าภาพเพื่อร่วมดำเนินการขับเคลื่อนให้เป็นรูปธรรมซึ่งสามารถพัฒนาให้เป็นกลุ่มหรือชมรมเพื่อดำเนินการ อย่างไรก็ตาม สมาชิกของกลุ่มจะต้องเห็นถึงเป้าหมายของการดำเนินการ เข้าใจถึงรูปแบบและกิจกรรมต่างๆ รวมถึงการอุทิศเวลาเพื่อต่างๆ ดำเนินการ โดยศักยภาพของชุมชนจะมีกลุ่มต่างๆ ที่ทำงานอยู่ในชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) กลุ่มจิตอาสาพัฒนา เป็นต้น การเสริมศักยภาพอาจจะเริ่มต้นจากกลุ่มที่มีต้นทุนในการทำงานอยู่แล้วเป็นการเริ่มต้น

2.3 จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ด้วยสื่อทันสมัย ปัจจุบันการเข้าถึงข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะทำการตรวจสอบเพื่อตัดสินใจเดินทาง การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางสื่อที่ทันสมัย ไม่ซับซ้อน สร้างความสนใจ รวมถึงการเปิดช่องทางที่สะดวกในการติดต่อสอบถามข้อมูลให้กับ

นักท่องเที่ยวจะเป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจ และชุมชนก็สามารถบริหารจัดการได้ตรงตามความต้องการได้

2.4 สร้างมาตรฐานความปลอดภัยเพื่อสร้างความมั่นใจกับนักท่องเที่ยวในระดับชุมชนต้องให้ความสำคัญกับความปลอดภัยโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ป้ายประชาสัมพันธ์เส้นทางการคมนาคม จุดเสี่ยง การเตรียมจุดให้บริการด้านสาธารณสุขพื้นฐาน เป็นต้น

2.5 พัฒนาความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาฝีมือ โดยพื้นฐานของชุมชนจะมีหน่วยงานที่สนับสนุนวิชาการ เช่น การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) โรงเรียน หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น การพัฒนาฝีมือจะเป็นการจัดการความรู้สำหรับการตัดสินใจ และสามารถเป็นเอกสารที่จะนำไปสู่การพัฒนาต่อไปในอนาคตได้

2.6 หน่วยงานของท้องถิ่นสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวทุกพื้นที่ การพัฒนาความร่วมมือกับหน่วยงานระดับท้องถิ่นจะเป็นการต่อยอดความร่วมมือในการทำงานในทุกๆ มิติ เช่น การสนับสนุนด้านบุคลากรที่คอยอำนวยความสะดวก การจัดสรรงบประมาณที่สามารถจะสนับสนุนการดำเนินงานของท้องถิ่น การสนับสนุนโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ หนุนเสริมเพื่อเกิดความหลากหลายในกิจกรรมรองรับนักท่องเที่ยว รวมถึงการให้องค์ความรู้ในการบริหารจัดการต่างๆ เป็นต้น

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 จากผลการศึกษา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการจัดการท่องเที่ยวทัศนศึกษาในพื้นที่ อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม ผลจากการวิจัย พบว่า พุทธศักราชที่ สามารถพัฒนารองรับนักท่องเที่ยวด้านทัศนศึกษาประกอบด้วย 4 ด้าน คือ 1) ภูมิปัญญาด้านคติ ความคิด ความเชื่อทางศาสนา 2) ศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี 3) การประกอบอาชีพในท้องถิ่น และ 4) แนวคิด หลักปฏิบัติ หรือเทคโนโลยีชาวบ้าน สอดคล้องกับพัชรินทร์ สิริสุนทร และจิรวัดน์ พิระสันต์ ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่าภูมิปัญญาเป็นกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ผ่านกิจกรรมการศึกษาระบบที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ในด้านการปรับตัวและดำรงอยู่ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทั้งด้านกายภาพและด้านสังคมวัฒนธรรมของแต่ละ

ชุมชนท้องถิ่นซึ่งได้แก่อุดมการณ์ คุณค่า และมาตรฐานทางศีลธรรมของสังคมนั้น ๆ ภูมิปัญญา จึงเป็นวัฒนธรรมเพราะเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ (dynamics) มีความหลากหลาย (differentiation) และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (พัชรินทร์ สิริสุนทร และจิรวัดน์ พิระสันต์, 2552) และ สอดคล้องกับการศึกษาของนิภาวรรณ เจริญลักษณ์ ที่พบว่าการบริหารจัดการตนเองตาม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและแนวทางของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะเริ่มต้นตั้งแต่การจัดการ ตนเองระดับพื้นฐานที่เชื่อมโยงกับครอบครัว และเครือข่าย การจัดการระดับกลุ่มตั้งแต่การ รวมตัวของกลุ่มต่าง ๆ ทั้งที่เป็นความต้องการของกลไกทางการและเครือข่าย ภูมิปัญญา ท้องถิ่นสามารถเสริมสร้างการดำรงอยู่ภายใต้สถานการณ์วิกฤติที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ ตลอดเวลา และสามารถสร้างความยั่งยืนให้กับการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคล ชุมชน และ สังคมได้ (นิภาวรรณ เจริญลักษณ์, 2562) และยังได้สอดคล้องกับทรงคุณ จันทจร และคณะ ที่ได้ศึกษาคุณค่าอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการนำมาประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่ม มูลค่าทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และ ภาคใต้พบว่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นมีความเกี่ยวเนื่องด้วยวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของคนใน ชุมชน ซึ่งทำให้คุณค่าทางอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์มีความโดดเด่น และมีเอกลักษณ์เฉพาะ โดย ที่ศิลปหัตถกรรมเหล่านั้นได้ส่งมอบคุณค่าความเป็นท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาคไว้พร้อมที่จะได้รับ การสืบทอดและประยุกต์ใช้ในวิถีการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาคไว้พร้อมที่จะ ได้รับการสืบทอดและประยุกต์ใช้ในวิถีการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืนแม้ กระแสโลกาภิวัตน์ ความก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีจะเข้ามามีบทบาทต่อชุมชนและ ท้องถิ่น ดังกล่าวมาแล้วนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นคุณค่าทางสังคมที่หล่อหลอมการดำเนินชีวิต สามารถเพิ่มมูลค่าด้านการผลิตผลิตภัณฑ์สินค้าบริหาร และการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับ นักท่องเที่ยวที่มีความสนใจในการทัศนศึกษาได้ (ทรงคุณ จันทจร และคณะ, 2552)

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการศึกษาพบว่า ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิ ปัญญาท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทัศนศึกษาหลังสถานการณ์โควิด -19 ประกอบด้วย

- 1) พัฒนาฐานข้อมูลด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างเป็นระบบและเป็นปัจจุบัน
- 2) ส่งเสริมกลุ่ม การท่องเที่ยวของชุมชนให้ครอบคลุมทุกพื้นที่
- 3) จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ด้วยสื่อทันสมัย
- 4) สร้างมาตรฐานความปลอดภัยเพื่อสร้างความมั่นใจแก่นักท่องเที่ยว
- 5) พัฒนาความ ร่วมมือกับสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาคู่มือ และ
- 6) หน่วยงานของท้องถิ่นสนับสนุนกิจกรรม

การท่องเที่ยวทุกพื้นที่ สอดคล้องกับ คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ ที่ได้กล่าวถึงปัจจัยที่จะส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวทั้งในระดับประเทศและรองรับนักท่องเที่ยวต่างประเทศได้คือต่อเนื่อง ทำเลและที่ตั้งของประเทศไทยที่เหมาะสม การเป็นศูนย์กลางด้านการคมนาคมระหว่างประเทศที่สะดวก มีความปลอดภัย การมีวัฒนธรรมพื้นฐานของสังคมไทย วิธีการดำเนินชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ความหลากหลายของทรัพยากรท่องเที่ยว อัตลักษณ์ความเป็นไทย ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติศิลปวัฒนธรรมประเพณีของคนไทย ตลอดจนการมีอัยยาศัยไมตรีของคนไทยที่เป็นมิตรต่อผู้ได้สัมผัส (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2560) และสอดคล้องกับสมิทธิรักษ์ จันทรักษ์ และกฤษณา จิรทิวาวัช ที่ได้ศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนในสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 พบว่าในพื้นที่ปริมณฑลของประเทศไทยพบว่าแนวทางการดำเนินงานควรมีศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวระดับชุมชน การบริหารจัดการต้องมีส่วนร่วมและยืดหยุ่น ต้องเสริมศักยภาพชุมชนและสร้างรายได้ให้กับชุมชน เกิดการส่งเสริมวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน ต้องมีการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม และเปิดพื้นที่ให้เกิดการเรียนรู้และจัดการความรู้ (สมิทธิรักษ์ จันทรักษ์ และกฤษณา จิรทิวาวัช, 2652)

องค์ความรู้ใหม่

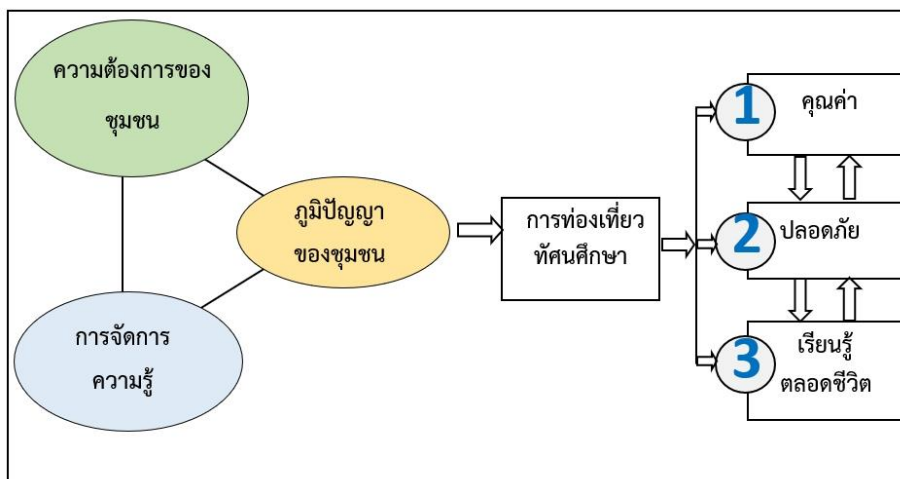
จากการศึกษาได้แสดงให้เห็นว่าบนจุดมุ่งหมายของการท่องเที่ยว (Tourism) คือ การเดินทางเพื่อสร้างความรื่นรมย์ให้กับชีวิตผ่านการเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ เกิดประสบการณ์ใหม่ทั้งการปฏิสัมพันธ์ต่อบุคคล สถานที่ รวมถึงการเรียนรู้ใหม่ๆ ซึ่งโดยมิติของการเรียนรู้ (Learning) คือการพัฒนาความเติบโตทางประสบการณ์ต่างๆ ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม โดยเฉพาะในช่วงสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างผันผวนส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของพลโลกในช่วงที่ผ่านมาทำให้ประชากรของโลกต้องเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมใหม่เพื่อให้เกิดความปลอดภัยแต่ตนเอง ครอบครัว และสมาชิกในสังคมตนเองมากขึ้น การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทัศนศึกษา (Field trip tourism) ได้สะท้อนให้เห็นถึงการสร้างความรู้ใหม่โดยแสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง และปลายทาง กล่าวคือ การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องคำนึงถึง ประการที่ 1 “ความต้องการของชุมชน” (Needs assessment) เป็นจุดเริ่มต้น เช่น ความต้องการพื้นฐานของชุมชนทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การสร้างรายได้ และคุณค่าให้กับความเป็นกลุ่มก้อน

ของสังคม เป็นต้น จะต้องมีการวิเคราะห์ และศึกษาเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐาน ประการที่ 2 ภูมิปัญญาของชุมชน (Local wisdom) ทั้งมิติของคติความเชื่อ ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน วิธีการทำกินและการประกอบอาชีพของสมาชิกในชุมชน รวมถึงแนวคิด หลักปฏิบัติ หรือเทคโนโลยีชาวบ้านหรือชุมชน ทั้งหมดต้องถูกสำรวจเพื่อเป็นวัตถุดิบตั้งต้นและประมวลเป็นสารสนเทศในการที่จะพัฒนาระดับต่อยอดสู่การท่องเที่ยว ประการที่ 3 การจัดการความรู้ (Knowledge management) เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการประมวลสิ่งที่ เป็นประสบการณ์ตรงหรือความรู้ที่อยู่บนวิถีชุมชนและเป็นภูมิปัญญา (Tacit knowledge) ออกมา เป็นปัญญาเชิงรูปธรรม (Explicit knowledge) ที่สามารถจับต้องและถ่ายทอดส่งต่อให้กับ สาธารณะได้ การจัดการความรู้สามารถพัฒนาโดยสมาชิกในชุมชนท้องถิ่น หรือจากหน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล โรงเรียน หรือเครือข่ายสถานศึกษาที่เป็นเสมือน หน่วยวิชาการในพื้นที่ ทั้ง 3 ส่วนจะเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการพัฒนาและยกระดับสู่การ จัดการการท่องเที่ยวทัศนศึกษาให้กับชุมชนท้องถิ่นได้ และประการที่ 4 การท่องเที่ยวทัศน ศึกษา หลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด -19 (Covid-19) นโยบายและมาตรฐานต่าง ๆ ทั้งจากส่วนของภาครัฐที่มีอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการส่งเสริมสุขภาพที่สร้างความตระหนักและ ความปลอดภัยให้กับประชาชนทั่วไป หรือนโยบายทางการศึกษาในสถานศึกษาที่มุ่งเน้น มาตรการโรงเรียนปลอดภัย (Safety School) ได้เป็นพื้นฐานสำคัญที่สร้างความรอบรู้ทาง สุขภาพ (Health literacy) อย่างแพร่หลาย การส่งเสริมการท่องเที่ยวทัศนศึกษาหลัง สถานการณ์โควิด-19 ควรมีนโยบายใหม่โดยคำนึงถึงผลลัพธ์ของการท่องเที่ยวทางการศึกษา 3 เป้าหมายหลัก คือ 1) คุณค่า (Value) ของการท่องเที่ยว กล่าวคือ การท่องเที่ยวต้องสามารถ ตอบโจทย์ของการดำเนินชีวิตที่มากกว่าการสร้างเสริมความรื่นรมย์ ความบันเทิง การแสวงหา ประสบการณ์ผ่านการเดินทางเท่านั้น หากแต่ต้องให้แสดงถึงคุณค่าของการปฏิสัมพันธ์และการ เสริมสร้างคุณค่าและสุขภาวะทางจิตวิญญาณจากสิ่งที่ได้จากการเดินทาง (Spiritual Health) การเกิดปัญญาปฏิบัติสู่การดำเนินชีวิตที่สมดุลและดีขึ้น 2) การท่องเที่ยวที่ปลอดภัย (Safety Tourism) ซึ่งหมายถึงการเตรียมความพร้อมสำหรับการท่องเที่ยวตั้งแต่การเดินทาง การรับประทานอาหาร การปฏิสัมพันธ์กับผู้คน การวางแผนในการดูแลความปลอดภัย ในด้านต่าง ๆ รวมถึงการศึกษาข้อมูลเพื่อประกอบการเดินทางเพื่อสร้างความมั่นใจ เป็นต้น และ 3) การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life-long learning) เป็นการเปลี่ยนทัศนคติ (Mindset) ของการ

ห้องเพื่อการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ นอกเหนือจากเดินทางเพื่อพักผ่อนเท่านั้น ดังกล่าวนั้นเป็นการเชื่อมโยงให้เห็นถึงองค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาซึ่งสามารถแสดงได้ดังภาพประกอบ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงการเชื่อมโยงการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวทัศนศึกษา

สรุป/ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาสะท้อนให้เห็นได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการจัดการท่องเที่ยวทัศนศึกษาในพื้นที่อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐมยังเป็นต้นทุนที่ดีของสังคมที่สามารถพัฒนาเพิ่มมูลค่าให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนได้โดยเฉพาะการท่องเที่ยวทัศนศึกษา ซึ่งผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นต้นทุนที่ดีของพื้นที่ ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านคติ ความคิด ความเชื่อทางศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี การประกอบอาชีพในท้องถิ่น รวมถึง แนวคิด หลักปฏิบัติ หรือเทคโนโลยีชาวบ้าน ทั้งหมดสามารถที่จะออกแบบและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทัศนศึกษาได้ โดยเฉพาะความได้เปรียบของพื้นที่ที่อยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานคร และการมีเส้นทางคมนาคมที่สะดวก นักท่องเที่ยวสามารถที่จะเดินทางได้อย่างรวดเร็ว สำหรับพัฒนาข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทัศนศึกษาหลังสถานการณ์โควิด -19 เป็นข้อเสนอที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันหลังเกิดวิกฤติการแพร่ระบาดและประชาชนทุกคนต้องปรับตัวและดูแลสุขภาพตนเองเพื่อให้สอดคล้องกับมาตรฐานต่างๆ ให้เกิดความปลอดภัย ในส่วนของหน่วยงานต่าง ๆ รวมถึง

ประชาชนในพื้นที่ที่ควรที่จะพัฒนาแนวทางต่างๆ คือ หน่วยงาน ชุมชน หรือประชาชนต้องร่วมกันพัฒนาฐานข้อมูลด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างเป็นระบบและเป็นปัจจุบัน ต้องให้มีการส่งเสริมกลุ่มการท่องเที่ยวของชุมชนให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ด้วยสื่อทันสมัย สร้างมาตรฐานความความปลอดภัยเพื่อสร้างความมั่นใจแก่นักท่องเที่ยว พัฒนาความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาคู่มือ และประการสุดท้ายคือ หน่วยงานของท้องถิ่นสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวทุกพื้นที่ ทั้งหมดจะต้องพัฒนาไปพร้อม ๆ กันทุกภาคส่วนเพื่อให้สามารถขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและบูรณาการสู่การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ไปพร้อม ๆ กัน ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นว่าต้นทุนภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนซึ่งเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิม และที่เกิดจากการเรียนรู้และปรับตัวจนเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตของชุมชนมีอยู่เป็นจำนวนมาก รวมถึงปัจจัยภายนอกที่เอื้อต่อการพัฒนาระดับการจัดการท่องเที่ยวทัศนศึกษาได้ ดังนั้นหน่วยงานระดับท้องถิ่นควรให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวทัศนศึกษาเพื่อเป็นกิจกรรมเสริมรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับชุมชนอีกทางเลือกหนึ่งข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรมีการปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากรในพื้นที่ให้มีทักษะสืบค้นข้อมูล พัฒนาและสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่การออกแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาอย่างครบวงจร 2) ควรมีวิจัยและพัฒนาพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือหุ้นทางทางการจัดการท่องเที่ยวให้ครอบคลุมทั้งภูมิภาคตะวันตกเพื่อให้สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวทัศนศึกษาในขอบเขตที่กว้างมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. (2560). แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2560-2564). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- คณะเทคนิคการแพทย์. (2562). โครงการพัฒนาเกษตรปลอดภัย การตรวจรับรองเกษตรและอาหารปลอดภัยจากสารตกค้างยาฆ่าแมลงในกลุ่มภาคกลาง ปีงบประมาณ 2561. นครปฐม: คณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

- ณัฐอร เบญจปฐมรงค์ และชุตিকা เกียรติเรืองไกร. (2565). การเปลี่ยนแปลงภาคการท่องเที่ยวไทย กับก้าวต่อไปหลังเปิดประเทศ. เรียกใช้เมื่อ 15 พฤศจิกายน 2565 จาก https://www.bot.or.th/Thai/BOTMagazine/Pages/25650392TheKnowledge_Travel.aspx
- ทรงคุณ จันทร และคณะ. (2552). คุณค่าอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการนำมาประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นิภาวรรณ เจริญลักษณ์. (2562). การจัดการภูมิปัญญาสัมนครชัยศรี: การเรียนรู้และการจัดการตนเองตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. *The Liberal Arts Journal*, 2(2), 28-46.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร และจิรวัฒน์ พิระสันต์. (2552). ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้: แนวคิด เทคนิค และกระบวนการ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: บริษัท วี. พรินท์ จำกัด.
- สมิทธิรักษ์ จันทักษ์ และกฤษณา จิรทิวารัช. (2652). แนวทางการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนในสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในพื้นที่ปริมาณพลของกรุงเทพมหานคร. *วารสารมหาจุฬานาครทรรณ*, 9(7), 390-406.
- สำนักงานจังหวัดนครปฐม. (2565). แผนพัฒนาจังหวัดนครปฐม 5 ปี (พ.ศ.2566-2570). เรียกใช้เมื่อ 15 พฤศจิกายน 2565 จาก https://www.nakhonpathom.go.th/files/com_news_develop_plan/2022-06_befcd92133e762c.pdf